

12.10.2021

EOAK/6839/2021

Eduskunta, Lakivaliokunta
lav@eduskunta.fi

Viite: HE 133/2021 vp, kokous ke 13.10.2021 klo 9.15

Lausunto suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamisesta

Lakivaliokunta on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoa viitekohdassa mainitusta hallituksen esityksestä.

Esitän pyydettyä lausuntoni seuraavaa:

1. Taustaa

Esityksellä toteutettaisiin pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmaa, jonka mukaan oikeudenkäynneissä näytön vastaanottaminen keskitetään käräjäoikeuksiin niin, että todistelu taltioidaan hovioikeuskäsittelyä varten. Esityksen mukaan käräjäoikeudessa vastaanotettava suullisesta todistelusta tehtäisiin kuva- ja äänitallenne (video), joka katsottaisiin hovioikeudessa kuulematta todistajia uudelleen.

Olen 26.3.2019 antanut oikeusministeriössä laaditusta arviomuistios-
ta (Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovi-
oikeudessa. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2019:6) lau-
sunnon [EOAK/1759/2019](#), jossa olen tuonut esiin todistajankertomus-
ten kirjallisen litteroinnin (kirjallisen toisinnon valmistaminen) ja luke-
misen etuja verrattuna videoiden katseluun. Olen edelleen korostanut
litteroinnin etuja videotallennustyöryhmän mietinnöstä (Suullisen to-
distelun vastaanottaminen tallenteelta. Oikeusministeriön mietintöjä ja
lausuntoja 2020:20) 16.2.2021 antamassani lausunnossa
[EOAK/8166/2020](#).

Nyt kysymyksessä oleva hallituksen esitys vastaa perusratkaisuiltaan
arviomuistiota ja videotallennustyöryhmän mietintöä. Edellä maini-
tuissa lausunnoissa esittämiäni näkemyksiä ei ole kaikilta osin otettu
huomioon. Näyttää siltä, että videoiden katselu on Ruotsin mallin mu-
kaisesti valittu uuden hovioikeusprosessin olennaiseksi osaksi jo val-
mistelun varhaisessa vaiheessa. Huomautan, että hallitusohjelmassa
puhutaan todistelun "taltioinnista", ei nimenomaan videoinnista.

2. Videoiden katselulla ei ole etuja verrattuna lukemiseen

Videoiden katselu on hitaampaa kuin lukeminen. Esimerkiksi minkä
tahansa eduskunnan täysistunnon keskustelun lukeminen pöytäkir-

jasta on nopeampaa kuin saman keskustelun seuraaminen reaaliaikaisesti salissa tai sen katsominen videolta. Eduskunnan istunto ja tuomioistuimen istunto eivät tässä suhteessa poikkea toisistaan.

Todistajankertomukseen tutustuminen on nopeampaa, kun kertomus on kirjallisessa muodossa. Olennaiset kohdat löytyvät sanahauulla helposti ja myös huolellinen perehtyminen kertomukseen onnistuu kirjallisessa muodossa paremmin. Olennaisia tekstin kohtia voi lukiessa pysähtyä tutkimaan ja miettimään, toisin kuin videoita katsottaessa. Kertomuksen eri kohdissa annettujen lausumien vertailu on kirjallisessa muodossa niin ikään helppoa. Kertomuksen epäolennaiset kohdat, esimerkiksi lainvoimaiseksi jäänyttä tuomion osaa koskevat kohdat, on tekstimuodossa helppo sivuuttaa toisin kuin videoilta.

Videoiden katseluun perustuva tiedonvälitys on epätarkempaa kuin kirjoitetun tekstin lukeminen. Suullinen ilmaisu on nopeaa ja usein epätarkkaa. Kuuntelijan odotukset ja olettamukset saattavat vaikuttaa nopeasti soljuvan puheen tulkintaan ja johtaa hätiköityihin johtopäätöksiin siitä, mitä henkilö itse asiassa sanoo. Kun tekstin jälkikäteen näkee litteroituna, usein havaitsee, että ensikäsitys siitä, mitä henkilö sanoi, olikin itse asiassa väärä tai vajaa.

Videoiden katselu kolmen tuomarin (ja usein myös esittelijän) kokoonpanossa on resurssien tuhlausta. Vielä suurempaa resurssien tuhlausta on videoiden katsominen hovioikeuden pääkäsittelyssä siten, että myös alioikeuskäsittelyssä mukana olleet syyttäjät ja avustajat joutuvat katsomaan videoita tapahtumista, joissa he itse käräjäoikeudessa esiintyvät. Litterointien tuottamisen kulut jutuissa, joissa haetaan muutosta, tuskin voivat olla niin korkeita, että videoiden katsomista hovioikeuksissa useiden hyväpalkkaisten juristien voimin voitaisiin perustella taloudellisilla näkökohdilla.

Videoilla näkyvistä eleistä, ilmeistä, äänenpainoista, tauoista, sävyistä tai painotuksista ei voida päätellä todistajan tai muun kuultavan henkilön uskottavuutta. Vallitsevan oikeuspsykologisen käsityksen mukaan henkilötodistelun luotettavuutta ei voida perustaa henkilön puhetavasta, ilmeistä ja eleistä taikka tunnereaktiosta oikeudenkäynnissä tehtävien havaintojen ja vaikutelmien varaan. Suurempi merkitys on kertomuksella itsessään, kuten sen keskeisen sisällön johdonmukaisuudella, realistisuudella ja muuttumattomuudella sekä yksityiskohtien runsaudella (KKO 2013:96, kohta 8). Viimeksi mainitut merkitykselliset seikat ilmenevät vähintään yhtä hyvin kirjoitetusta tekstistä kuin videolta.

Mikäli todistajan tai muun henkilön näkemisestä videokuvassa saadaan lisäarvoa verrattuna tilanteeseen, jossa kuullaan vain henkilön puhe tai luetaan puheesta tehty litterointi, sanottu lisäarvo tulisi lainvalmistelussa kyetä määrittelemään ja ankkuroimaan tieteelliseen tietoon. Pelkkään juridiseen traditioon, uskomuksiin tai mielipiteisiin ei tämän kaltaista lainsäädäntöä tulisi perustaa.

Niissä maissa, joista suullisen ja välittömän oikeudenkäynnin ihanteet ovat kotoisin (Yhdistynyt kuningaskunta, USA), koko oikeudenkäynnin sanatarkkaa kirjallista toisintoa (transcripts) pidetään erityisen tärkeänä. Ajatus siitä, että kaikkea istuntosalissa puhuttua ei kirjoitettaisi tarkasti ylös, on brittiläiselle tuomarille yhtä vieras kuin brittiläiselle poliisille ajatus siitä, ettei koko esitutkintakuulustelua videoitaisi. Mielestäni rikosasioiden käsittelyjärjestyksen kokonaisuuden kannalta Suomessa edetäänkin kehitystyössä tältä osin väärässä järjestyksessä ja osin myös väärään suuntaan.

3. Oikeudenkäymiskaaren 22 luku 9 § (todistelun kirjallinen taltiointi) tulisi voida ottaa tosiasiallisesti käyttöön

Pidän ehdotetun uudistuskokonaisuuden keskeisenä osana oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 9 §:ää, jonka mukaan asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa voidaan tarpeellisilta osin tehdä kirjallinen toisinto (litterointi) videolle tallennetusta kertomuksesta, jos tuomioistuin katsoo sen edistävän asian käsittelyä (HE s. 66–67).

Mahdollisuus litterointiin on mainittu laissa jo nykyisin, mutta tätä mahdollisuutta ei ole käytännössä voitu käyttää. Syynä on resurssien puute eli asia, johon lakivaliokunta on perustellusti kiinnittänyt toistuvasti ja voimistuvien äänenpainoin huomiota (esim. [LaVL 11/2021](#) vp ja [LaVL 17/2021](#) vp). Nyt HE:ssä tyydytään säilyttämään nykytila, kun po. sääntelyä ei käytännössä esitetä muuttavaksi ja siihen liittyvä resurssien puute tuodaan selvästi esiin.

En vastusta ehdotettua pääkäsittelyn videointia, sillä lienee saavutettavissa HE:ssä tavoiteltavia etuja. Esitän kuitenkin, että litterointi otettaisiin vahvemmin käyttöön sen rinnalle sellaisissa yksittäistapauksissa, joissa tuomioistuin – asianosaisia kuultuaan – sen harkitsisi tarpeelliseksi. Kyse ei olisi suullisuusperiaatteesta luopumisesta tai paluusta suullis-pöytäkirjalliseen menettelyyn, kuten hallituksen esityksessä (s. 44) nähdäkseni jossain määrin harhaanjohtavasti esitetään; muita toteuttamisvaihtoehtoja pohdittaessa ei nimittäin tuoda esille ajatusta siitä, että litterointeja ei olisi tarpeen käyttää jokaisessa asiassa, vaan harkitusti esimerkiksi vain sellaisissa asioissa, joissa tuomioistuin arvioi näyttökysymyksiä tultavan käsiteltävän vielä muutoksenhakuvaiheessa.

Muita toteuttamisvaihtoehtoja käsiteltäessä pohditaan mielestäni harhaan osuen myös esitutkintakuulusteluiden videointia (s. 43–44). Esitutkintakuulusteluiden videointiin kaikissa asioissa siirtymiselle olisi erittäin painavia perusteita, mutta ei siinä tarkoituksessa, että esitutkintakuulustelut korvaisivat tuomioistuinkuulustelut, eli jotenkin vaihtoehtona nyt käsiteltävälle esitykselle.

Esitutkintakuulusteluiden videoinnilla on itsenäinen oikeusturvaa parantava merkitys. Sen merkitys edelleen korostuu nyt tavoitel-

tavassa asiantilassa, jossa rikosoikeudenkäyntien painopistettä siirtyisi vahvemmin käräjäoikeuksiin (ehdotetut OK 26:15 a §:n kynnykset uudelleen- ja lisäkuulustelulle hovioikeudessa rajoittavat merkittävästi käräjäoikeuden jälkeistä kuulustelua, HE s. 74–75). Jotta oikeusturvan painopiste voisi aidosti olla käräjätasolla, tulisi asianosaisten voida panostaa käräjäoikeuden kuulusteluihin mahdollisimman hyvin. Tämä puolestaan edellyttää mahdollisuutta tarvittaessa testata ja kyseenalaistaa esitutkintakuulusteluissa esille tullutta. Sitä ei voida tehdä pelkän kirjallisen esitutkintakertomuksen pohjalta likimainkaan yhtä hyvin kuin tilanteessa, jossa asianosainen voisi halutessaan valmistautua tuomioistuinkuulusteluun myös esitutkintavideon kautta.

Litterointien laatiminen suurissa ja pitkäkestoisissa jutuissa jo käräjäoikeuskäsittelyn kuluessa helpottaisi asianosaisten ja tuomioistuimen työtä varsinkin käräjäoikeuskäsittelyn loppulausuntoja ja käräjäoikeuden tuomiota laadittaessa. Kukaan ei voi muistaa kymmenien tai jopa sadan todistajan kertomusten tarkkaa sisältöä. Ei ole myöskään tarkoituksenmukaista, että istuntosalissa kaikkien pöytien takana tehdään vaihtelevilla tavoilla kuulemisista omia muistiinpanoja. Litteroinnit voitaisiin laatia keskitetysti käräjäoikeuden toimesta. Tämä tehostaisi oikeudenkäyntiä laajoissa jutuissa enemmän kuin videointi.

Hallituksen esityksessäkin mainittua (s. 39) Jari Aarnion tynnyrijuttua käsiteltäessä käräjäoikeuden istuntosalissa pahimmillaan ainakin 10 henkilöä teki omia muistiinpanojaan todistajien puheista. Joukossa oli kallispalkkaisia asianajajia, syyttäjiä ja tuomareita. Kun pääsyytetyt toinen puolustaja esitti kysymyksiä, toinen kirjasi vastauksia ylös. Myös syyttäjät menettelivät aluksi samoin, kunnes he päättivät teettää Valtakunnansyyttäjänviraston varoilla keskeisimmistä kuulusteluista litteroinnit. Litteroinnit jaettiin kaikille asianosaisille ja käräjäoikeudelle. Käräjäoikeuden tuomion perustelut sisälsivät runsaasti tekstiä, joka oli kopioitu ja muokattu litteroinneista. Myös loppulausunnoissa litterointien myönteinen vaikutus oli nähtävissä.

Nyt hallituksen esityksessä (s. 66) uudelleen muotoillun säännöksen tarkoituksena olisi mahdollistaa tuomioistuimessa tehdyn tallenteen äänen litterointi silloin, kun se edistää asian käsittelyä. Asiallista muutosta säännökseen ei tehtäisi. Pelkkä laissa oleva mahdollisuus litterointien tuottamiseen jää, kuten tähänkin asti, kuitenkin vaikutuksettomaksi, mikäli käräjäoikeuksilla ei edelleenkaan ole käytännön mahdollisuuksia allokoida sihteerityövoimaa litterointien tuottamiseen. Hallituksen esityksen jaksossa 4.2.5 (Taloudelliset vaikutukset) ei nähdäkseni mainita litterointikustannuksia lainkaan.

Litterointien tuottama ajan ja vaivan säästö olisi suhteutettava siihen panokseen, joka tarvitaan litterointien tuottamiseen. Tältä osin on syytä muistaa se, että hovioikeuden kokoonpanoon kuuluu kolme jäsentä ja usein mukana on myös esittelijä, yksi tai useampi syyttäjä ja laajoissa jutuissa useita valtion maksamia avustajia. Istuntoajassa saa-

utettava ajansäästö on suhteutettava sihteerityön kustannuksiin – puhumattakaan automaattisen puheentunnistuksen tuomista mahdollisuuksista. Litteroinnin tuotantokustannus laajoissa jutuissa olisi ilmeisesti varsin pieni verrattuna sen tarjoamiin säästömahdollisuuksiin lakimiestyössä sekä käräjä- että hovioikeudessa. Hallituksen esityksessä (s. 39) keskimääräiseksi työnantajan tuntikustannukseksi käräjäsihteerin työn osalta on laskettu 28 euroa.

Ehdotetun viittausmenettelyn käyttö hovioikeuksissa olisi täsmällisempää, mikäli asianosaiset voisivat viitata litterointien tarkkoihin kohtiin jo muutoksenhakemuksissaan ja hovioikeus voisi sen perusteella videoita katsoessaan kiinnittää huomiota juuri niihin seikkoihin, jotka asianosaisten mielestä ovat olennaisia. Erityisesti asioissa, joissa toimitetaan viittausmenettelyä hyödyntäen pitkä pääkäsittely, tällainen menettelytapa tekisi oikeudenkäynnistä yksinomaan videoiden katseluun perustuvaa mallia tarkoituksenmukaisemman.

Jos litteroidun todistajankertomuksen kunkin sivun alkuun merkittäisiin videotallenteen paikkaa vastaava kellonaika, voitaisiin litteroinnista esimerkiksi sanahaun avulla etsiä nopeasti ne relevantit kertomuksen kohdat, joiden osalta videon katsominen olisi hovioikeudessa tarpeen. Litteroinnin aikamerkintöjen perusteella oikeat videon kohdat löydettäisiin täsmällisesti ja nopeasti. Litterointien avulla asianosaiset voisivat jo muutoksenhakemuksissaan ja vastauksissaan osoittaa tarkasti ne kohdat, joissa todistaja tai muu kuultava heidän mielestään on erehtynyt tai valehdellut, tai joihin perustuen tuomioistuimella on asianosaisten mielestä tehtävä väärän johtopäätöksen.

Litterointien käyttöön ei myöskään liity sellaisia yksityiselämän suojaargumentteja, joiden johdosta käräjäoikeuden tekemiä videoita ei katsota voitavan luovuttaa edes jutun asianosaisille, virallinen syyttäjä mukaan lukien (HE s. 85). Litterointeja asianosaiset voisivat käyttää ”vapaasti” käräjäoikeusvaiheessa ja sen jälkeisissä prosessitoimissa, ja sitä kautta tehostaa niin omaa kuin myös tuomioistuimen työtä.

Hallituksen esityksessä kerrotaan (s. 27 ja 67), että Oikeusrekisterikeskuksesta saadun tiedon mukaan markkinoilla ei ole tällä hetkellä puheentunnistusohjelmistoa, jolla voitaisiin luotettavasti saattaa suomen- ja ruotsinkieliset kuulustelukertomukset kirjalliseen muotoon. Tämä Oikeusrekisterikeskuksesta saatu tieto edellyttäisi nähdäkseni tarkennusta ja selvitystä siitä, mihin Oikeusrekisterikeskuksen käsitys perustuu.

Apulaisoikeusasiamies

Pasi Pölönen

Esittelijäneuvos

Jarmo Hirvonen

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asiahallintajärjestelmässä.